בס"ד, פרשת בהר

רבית; ההפקעה מארץ ישראל

[א] ויקרא כה, לה-לח

(לה) וְכִי יָמוּךְ אָחִיךָ וּמָטָה יָדוֹ עִמָּךְ וְהֶחֱזַקְתָּ בּוֹ גֵּר וְתוֹשָׁב וָחַי עִמָּךְ: (לו) אַל תִּקַּח מֵאִתּוֹ נֶשֶׁךְ וְתַרְבִּית וְיָרֵאתָ מֵאֱלֹקֶיךָ וְחֵי אָחִיךָ עִמָּךְ: (לז) אֶת כַּסְפְּךָ לֹא תִתֵּן לוֹ בְּנֶשֶׁךְ וּבְמַרְבִּית לֹא תִתֵּן אָכְלֶךָ: (לח) אֲנִי ה׳ אֱלֹקֵיכֶם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם ***לָתֵת לָכֶם אֶת אֶרֶץ כְּנַעַן*** לִהְיוֹת לָכֶם לֵאלֹקִים:

(1) מצינו קשר מיוחד בין איסור רבית לתחיית המתים, וכדלהלן;

[ב] מפי השמועה

מעשה ביהודי שנפטר בחו"ל, והובא לקבורה בירושלים. כאשר כרו את קברו, מיד נתמלאה הגומא בעכברושים אימתניים. כך אירע שלש פעמים. הגר"ש אלישיב זצ"ל הורה לבדוק באם הנפטר עסק בעניני רבית, וכך הווה, והוצרכו לעשות תיקון מיוחד בעד הנפטר.

[ג] מסילת ישרים פרק יא

עון הריבית, שגדול הוא, ככופר באלקי ישראל חס וחלילה (ב"מ עא.). ואמרו ז"ל (שמו"ר לא, ו) על הפסוק: "בנשך נתן ותרבית לקח חיה לא יחיה" (יחזקאל יח, יג), שאינו חי לתחית המתים, כי הוא ואבק שלו משוקץ ומתועב בעיני ה'. ואיני רואה צורך להאריך בזה, שכבר אימתו מוטלת על כל איש ישראל.

[ד] חוט המשולש [עמ' ריב בהערה]

מעשה היה ברבי עקיבא [איגר] זקיני ז״ל, שמת בפוזנא עשיר גדול אחד, שהיה מלוה ברבית, ולא רצו אנשי החברה קדישא לקברו עד כי יתנו יורשיו סך אלף רובל מעות קבורה. ויחר להם מאוד, וילכו בקובלנא אל הנסיך. ויצו לקרוא את זקיני ז״ל, שהיה רב המדינה. וידבר אליו קשות; מדוע אתם מבקשים סך גדול כזה בעד ארבע אמות קרקע? ויען זקיני ז״ל אליו; בתלמוד שלנו איתא המלוה ברבית אינו קם לתחית המתים. והנה איש הזה כל פרנסתו ועשרו היה רק מרבית. והנה כאשר ימות איש [אחר], אנו לוקחים ממנו מעות קבורה דבר מועט, כי מחכים אנו לתחית המתים בקרוב, ואז יחזור לנו הקרקע. לא כן האיש הזה, שאינו עומד בתחית המתים, הרי מוכרים לו הקרקע לעולמים, לכן הקרקע שוה כל הכסף שמבקשים. והוטב הדבר בעיני הנסיך, וצוה לתת בלי מגרעת.

(2) **שאלה ראשונה;** מדוע עונשו של המלוה ברבית הוא מניעת תחיית המתים? מה המדה כנגד מדה בזה?

(3) בפסוקנו מובלטת ארץ ישראל. הדבר בולט שבעתיים כאשר נשוה פסוק זה לנאמר בסוף פרשת ציצית;

[ה] במדבר טו, מא

אֲנִי ה׳ אֱלֹקֵיכֶם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לִהְיוֹת לָכֶם לֵאלֹקִים אֲנִי ה׳ אֱלֹקֵיכֶם:

(4) הרי שהוזכר פסוק כמעט זהה לפסוקנו בפרשת רבית, מבלי להזכיר את ארץ ישראל.

(5) **שאלה שניה;** מדוע הוזכרה כאן ארץ ישראל, הרי אין זו מצוה התלויה בארץ, ומאי שנא ממצות ציצית?

(6) כדי להשיב על כך, נעיין בדברי המהר״ל אודות איסור חמור זה, כאשר תחילה מבאר מצות הלואה;

[ו] נתיב הצדקה פ"ו

אין לעמוד על חומר החטא הזה [של רבית], רק אם נפרש קודם המצוה של הלואה... ובגמרא [ב"מ עא.] עני ועשיר, עני קודם, שנאמר [שמות כב, כד] "את העני עמך". ומזה משמע כי העשיר ג"כ מצוה להלוותו, ולמה דבר זה, מאחר שהוא עשיר, למה צריך להלוותו, הרי בלא זה יש לו עושר. אבל דבר זה, כי ישראל הם עם אחד לגמרי, עד שהם נקראים "אחים". ואי אפשר שיהיו אחד, אם לא שזה מקבל מזה, וזה מקבל מזה, ובזה הם אחד לגמרי. ומ"מ העני קודם, שדבר זה חיותו, ואם אינו מלוה לו, הרי מבטל אותו לגמרי, עד שהוא כאילו אינו נמצא כלל. ואיך הם אחד, כאשר הוא מבטל חיותו. ולפיכך עניי עירך ג"כ קודם [ב"מ עא.], לפי שהוא נעשה אחד יותר עם מי שהוא בן עירו, ועמו הוא אחד גמור, לכך הוא קודם. אבל שאינו עניי עירך, אינו עמו אחד לגמרי. כי יותר האבר נעשה אחד עם האבר המחובר לו, משנעשה אחד עם האבר שאינו מחובר לו. ולפיכך יותר הוא אחד עם העני שהוא בן עירו, משנעשה אחד עם שאינו בן עירו. ובמדרש (שמו"ר לא, טו) בא וראה, כל בריותיו של הקב"ה לווין זה מזה. היום לוה מן הלילה, והלילה מן היום. הלבנה לוה מן הכוכבים, והכוכבים מן הלבנה... בא לומר במדרש הזה, כי ההלואה זה מורה על שהם אחד, כאשר זה מקבל מזה, וזה מקבל מזה. ולכך הש"י ברא עולמו, והעולם הוא אחד, שהעולם נמצא מן הש"י שהוא אחד, ולכך העולם הוא אחד. ולכך נברא העולם בענין זה, שזה לוה מזה, וזה לוה מזה, שאם לא היה העולם על ענין זה, והיו הנבראים מחולקים זה מזה, היה פתחון פה למינים לומר שאין העולם אחד. וכאשר אין העולם אחד, רק מחולק, א"כ יש לעלות על הדעת כי האלקות שברא אותם ג"כ מחולקים ח"ו. אבל עתה שהבריות מתחברים, כי זה מקבל מזה וזה מקבל מזה, א"כ העולם הוא אחד, וזה מורה אשר ברא אותם הוא ג"כ אחד יחיד ומיוחד.

(7) הרי שמצות הלואה נועדה לחבר את ישראל להדדי, בבחינת **"כורת ברית"** (כורת מעצמו דבר היקר לו ונותן לחברו). לכך השם הוא "הלואה", מלשון ליווי, שהמלוה נמצא כבן ליווי ללוה, ואומר לו **you are not alone**. מעניין ההבדל בין "הלואה" בלשון הקודש, שענינה ליווי ואחדות, לבין הלואה באנגלית **loan** שמצלצל כמו לבד. אך צדקה אינה בגדר זה, כי לאחר נתינת הממון אין יותר קשר בין הנותן למקבל.

(8) כהקדמה להמשך דבריו, נשים לב שאיסור רבית הוא האיסור הממוני היחידי, הנוהג גם כאשר שני הצדדים מסכימים בלב שלם לעסקה.

(9) **שאלה שלישית;** מדוע נוהג איסור רבית, גם כאשר יש הסכמה בין שני הצדדים?

[ז] המשך נתיב הצדקה פ"ו

ומזה יש לך להבין כמה גדול עונשו מי שלוקח רבית, כי התורה אמרה שהמצוה שיהיה מלוה לחבירו ישראל, שבשביל כך נעשו ישראל לעם אחד לגמרי, כאשר מקבל זה מזה, ואינם גוזלים זה מזה. וזה מלוה לו ברבית ונושך אותו, וכל נשיכה הוא העדר לאותו שנושך, והוא כמו נשיכת נחש. ויש להבין עונש הרבית, כי על הגזל הגמור יש על זה לאו אחד "לא תגזול" [ויקרא יט, יג], ועל רבית יש על זה כמה לאוין [ב"מ עה:]. ואצל בן נח הוא הפך זה; כי בן נח דינו מיתה על הגזל [סנהדרין נו.], ובודאי על הרבית אינו חייב כלום. ועוד תדע חומר של רבית, כי אע"ג שנותן הלוה מדעתו עובר בלאו, וזה לא מצינו בשום מקום. אבל דבר זה כמו שאמרנו, כי ישראל הם עם אחד, ובשביל כך יש להם אל אחד. ולכך ציוה שיהיה מלוה זה לזה. וזה לוקח רבית ונושך חבירו, לכך הלוקח רבית מהפך המתוק למר, שמורה לקיחת הרבית הפך זה שמורה ההלואה. ולכך אף הנותן עובר, דסוף סוף הרבית והנשך מורה שאין האחדות בישראל, שאין אחדות בהם, כי שני דברים שהם אחד משלים זה את זה, והרבית הוא הפך זה, שנושך אותו, והוא העדר אל האחדות. ולכך הלוקח רבית מאחיו ישראל, לא די שאין אחד השלמה לשני, רק האחד הוא העדר השני.

(10) הרי מבואר טעם איסור זה, שהוא פגיעה באחדות ישראל. כי הלוה הוא אדם הנתון במצוקה מסויימת, והשאלה היא; האם להשתתף בצערו [הלואה], או לנצל את מצוקתו כדי לגרוף רווחים נאים [רבית]. אותיות "**רבית**" הן אותיות "**ברית**", רק בסדר שונה, לאמר אתה כ"כ קרוב ליצירת קשר אמיתי, אך במקום זאת יש כאן יציאה מהברית, ורבוי ממון גרידא. ולכך אין בהסכמת שני הצדדים להתיר איסור זה, כי אין בידי שני הצדדים להסכים לפלג את ישראל. **ומיושבת השאלה השלישית.**

[ח] המשך נתיב הצדקה שם

ולכך אמרה תורה "את כספך לא תתן לו בנשך אני ה' אלקיכם אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים לתת לכם את ארץ כנען להיות לכם לאלקים". ומה ענין זה לכאן שאמר "לתת לכם את ארץ כנען להיות לכם לאלקים". אבל הפירוש הנראה, כי כאשר נכנסו ישראל לארץ היו ישראל עם אחד לגמרי, וראיה לזה שהרי כל זמן שישראל לא עברו הירדן, ולא באו לארץ, לא נענשו על הנסתרות, עד שעברו ונעשו ערבים זה בעד זה [סנהדרין מג:]. הרי שלא נעשו ישראל ערבים זה בעד זה, כי נקרא "ערב" שהוא מעורב עם השני. ולא נעשו ישראל מחוברים להיות עם אחד לגמרי עד שבאו לארץ, והיו ביחד בארץ, והיה להם מקום אחד, הוא ארץ ישראל, ועל ידי ארץ ישראל הם עם אחד לגמרי. ולכך כתיב ג"כ "להיות לכם לאלקים", כי יש להם א-ל אחד, ולפיכך "את כספך לא תתן בנשך ובמרבית לא תתן אכלך".

(11) הרי שרבית עומדת באופן הפוך לאחדות ארץ ישראל. ארץ ישראל שייכת לאיסור זה, כי ארץ ישראל אומרת, שאין לנו סבה לקחת רבית, כי אנשים אחים אנחנו, ומדוע שנשוך איש את רעהו. לכך הוזכרה ארץ ישראל כאן, כי נתינת הארץ היא סבה לאיסור רבית, **ומיושבת השאלה השניה.**

צרף לכאן דרשות הצל"ח [דרשה כב לעשי"ת] שבהעדר אחדות אין ישראל נקראים "בנים". עם דברי המגלה עמוקות [אופן רכד] שרק בא"י נקראים בנים, אך בחו"ל נקראים עבדים!

(12) הבה נבחון את השייכות שבין תחיית המתים לארץ ישראל;

[ט] דברים יא, כא

לְמַעַן יִרְבּוּ יְמֵיכֶם וִימֵי בְנֵיכֶם עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע ה' לַאֲבֹתֵיכֶם לָתֵת ***לָהֶם*** כִּימֵי הַשָּׁמַיִם עַל הָאָרֶץ׃

[י] רש"י שם

לתת להם - ∀□□□ □□□∀ □□□ □□□□ □□□, □□□ ∀□□□ □□□∀, □□□□□□ □□□□□ □□□□□ □□□□□ □□ □□□□□.

(13) הרי שהמקור לתחיית המתים נאמר בקשר להבטחת הארץ דווקא. וכן מתבאר מדברי הגמרא שלפנינו;

[יא] כתובות קיא. [ורש"י]

צדיקים שבחוץ לארץ אינם חיים [□□□□□□ □□□□□, □□□□□], אמר רבי אילעא, על ידי גלגול [□□□□□□□□ □□□□□□ □□ □∀□, □□□□□ □□]... מחילות נעשות להם בקרקע [□□□□□□□□ □□ □□□□□□ □□□□□□□□ □□ □∀□, □□□ □□□□□□□□ □□□□□□□□].

(14) הרי שישנו קשר בין ארץ ישראל לתחיית המתים. ובגו"א נמצא המקום המדוייק שממנו יקומו המתים;

[יב] גור אריה בראשית ס"פ מז

"וקברתני בקבורתם" [בראשית מז, ל] במערה [המכפלה], מפני שכל המתים עתידים לעמוד מתוך המערה, שכך דרשו רז"ל במדרש.

(15) ובאמת מהפסוק שהובא למעלה ("למען ירבו") משמע כן, שנתבאר שם שהמקור לתחיית המתים נאמר בקשר להבטחת הארץ, ובקשר לאבות עצמם, שהם יקומו לתחיה. והרי האבות הם אלו הטמונים ראשונה במערת המכפלה, וכנראה הם יהיו הראשונים שיקומו לתחיית המתים.

נמצא שא"י מחייבת אחדות וגם נצחיות, ושניהם תולדות מ"בנים אתם לה'"; זה מחייב שכולנו אחים ומאוחדים [כמבואר כאן], וזה מחייב נצחיות, וכמבואר בהקדמה שניה לדר"ח [ע:-עג.]!

(16) עכ"פ מבואר שישנו קשר בין ארץ ישראל לתחיית המתים. קשר זה נתבאר יותר למעלה בפרשת כי תשא, שנתבאר שם שארץ ישראל היא המבטיחה את נצחיות עם ישראל. וברור שאחד מהבטוים של נצחיות ישראל הוא תחיית המתים. והנה המלוה ברבית מפקיע את עצמו מאחדותה של ארץ ישראל, וכמו שהתבאר למעלה. ולכך דין הוא שאינו קם לתחיית המתים, שאינו נהנה מפירות ארץ ישראל. **ומיושבת השאלה הראשונה.**

(17) אך יש בזה העמקה נוספת. והיא; מאיזה שלב בקבורה מתחיל התהליך של תחיית המתים? האם זה רק רגע אחד לפני התחיה, או בשלב קודם יותר? כדי לעמוד על כך, עלינו לברר מדוע מת נקבר בעפר דוקא? נעמוד על כך מתוך תפילת שמונה עשרה;

[יג] תפילת שמונה עשרה

מְכַלְכֵּל חַיִּים בְּחֶסֶד מְחַיֵּה מֵתִים בְּרַחֲמִים רַבִּים סוֹמֵךְ נוֹפְלִים וְרוֹפֵא חוֹלִים וּמַתִּיר אֲסוּרִים וּמְקַיֵּם *אֱמוּנָתוֹ* לִישֵׁנֵי עָפָר מִי כָמוֹךָ בַּעַל גְּבוּרוֹת וּמִי דּוֹמֶה לָּךְ מֶלֶךְ מֵמִית וּמְחַיֶּה וּמַצְמִיחַ יְשׁוּעָה *וְנֶאֱמָן* אַתָּה לְהַחֲיוֹת מֵתִים

(18) מדוע דווקא כאן מוזכר ענינה של אמונה? הרי היה אפשר לומר כן בכל ברכות שמונה עשרה, כמו "ונאמן אתה לבנות את ירושלים", "ונאמן אתה לשמוע תפלה", וכיו"ב! המפתח נמצא בדברים שלפנינו;

[יד] ישעיה לג, ו

וְהָיָה אֱמוּנַת עִתֶּיךָ חֹסֶן יְשׁוּעֹת חָכְמַת וָדָעַת יִרְאַת ה' הִיא אוֹצָרוֹ:

[טו] שבת לא.

מאי דכתיב "והיה אמונת עתיך חוסן ישועות חכמת ודעת וגו'", "אמונת" זה סדר זרעים, "עתיך" זה סדר מועד וכו'

[טז] תוספות שם

אמונת זה סדר זרעים. □□□□ □□□□□□□□ □□□□□□□ □□□ □□□□□□□□ □□□□□:

(19) הרי שכל זריעה היא "אמונה". ומתוך שבברכת תחיית המתים מוזכרת אמונה פעמיים, בעל כרחך שהנך עוסק בזריעה. אמור מעתה, כל קבורה אינה אלא זריעתו של המת באדמה, ומשם יחזור בתחיה במהלך של "מצמיח ישועה", בדיוק כפי שכל זרע הנקלט באדמה מצמיח לבסוף את יבולו.

(20) יסוד זה מבואר מתוך דברי הגור אריה שלפנינו;

[יז] בראשית ב, ז

וַיִּיצֶר ה' אֱלֹקִים אֶת הָאָדָם עָפָר מִן הָאֲדָמָה וַיִּפַּח בְּאַפָּיו נִשְׁמַת חַיִּים וַיְהִי הָאָדָם לְנֶפֶשׁ חַיָּה:

[יח] רש"י שם

עפר מן האדמה - □□□ □□□□ □□□ □□□□□ □□□□□ □□□□□, □□□□ □□□□ □□□□□ □□ □□□ □□□□□□ □□□□□□.

[יט] גור אריה שם

שם תהא קולטתו וכו'. אבל בהמה אף על גב דלא נבראה מכל העולם, האדמה קולט אותה, דאין קבורה שייך בבהמה, אבל באדם שייך קבורה, דכתיב (דברים כא, כג) "כי קבור תקברנו", ובסנהדרין ילפינן מזה דקבורת עפר מצוה, שנאמר (להלן ג, יט) "כי עפר אתה ואל עפר תשוב", ואם לא שנברא מן כל עולם, לא היה שב האדם אל אותה העפר להיות עמה דבר אחד. והוא דבר נפלא למבין סוד הקבורה לאדם... כי האדם ראוי לקבורה, כי ענין הקבורה הטמנה לדבר שיהיה בעתיד, ומפני שהאדם הוא בכח להיות חי לעתיד, יש לו קבורה בעפר, כי הקבורה, שהוא הטמנה, מורה שהוא בכח לדבר העתיד כשיחיו המתים, כי הדבר הנגלה הוא בפעל, והדבר הנטמן הוא בכח.

(21) הרי שקבורה היא השלב הראשון בתהליך של תחיית המתים. המלוה ברבית הפקיע עצמו מתהליך זה, ולכך הפקעה זו תהיה כבר בשלב הראשון של קליטתו בארץ ישראל. לכך אותם עכברושים אימתניים מנעו מאותו נפטר את האפשרות מעיקרא להקלט בארץ ישראל.

חלק שני

(22) נתבאר למעלה שארץ ישראל מאחדת את ישראל ליחידה אחת. ובפשטות הדבר נעשה משום שהמקום המשותף מאחד את תושביו. אך א"כ, אין זה דין מיוחד בארץ ישראל, אלא אף צרפת תאחד את הצרפתים, ואנגליה את האנגלים, וברוקלין תאחד את יהודי המקום. ובודאי משמע מדברי המהר"ל שזהו דין מיוחד בא"י.

(23) **שאלה ראשונה;** מדוע דוקא ארץ ישראל היא המאחדת את יושביה, יותר משאר ארצות את יושביהן?

(24) כדי לבאר זאת, נעיין בדברי רש"י על פסוקנו;

[כ] רש"י ויקרא כה, לח

להיות לכם לאלהים - □□□ □□□ □□□□ □□□□□ □□□ □□ □□□□□□, □□□ □□□□□ □□□□ □□□□□ □□□□□:

(25) מה הביאור שהיוצא מארץ ישראל כאילו עובד עבודה זרה?

[כא] גור אריה שם

שכל הדר בארץ ישראל כו'. טעם זה ידוע, כי ארץ הקדושה היא לה', כמו שכתוב (יחזקאל לו, כ) "עם ה' אלה ומארצו יצאו", לפיכך הדר בארץ ישראל הקב"ה הוא לו לאלקים. וכל הדר בחוצה לארץ כאילו עובד עבודה זרה, ומטעם כי מאחר שהוא בארץ אשר היא נתונה תחת יד השרים העליונים, הדר בחוץ לארץ כאילו עובד עבודה זרה, כי "ברוב עם הדרת מלך" (משלי יד, כח), והדר בחו"ל הוא מהדר ומפאר לאלהי נכר הארץ.

[כב] הערה 207 שם

כמבואר בתנחומא ראה, סימן ח "כשברא [הקב"ה] העולם, חילק הארצות לשרי האומות, ובחר בארץ ישראל", וראה ברמב"ן ויקרא יח, כה בראשית כד, ג, שם כה, ו, ודברים ד, טו, שם ו, ז, שהוא יסוד נפוץ בפירוש הרמב"ן. וכן כתב בדר"ח פ"ה מ"ט [רמה:], וז"ל: "כל הארצות הם תחת רשות השרים העליונים, ואין בלבד שם ה' נקרא עליה, רק ארץ ישראל". וכן כתב באור חדש [קכט:], בביאור מעלת בנימין שהוא נולד בא"י. וכ"ה בגו"א בראשית פי"ז אות ו.

(26) **שאלה שניה;** איך דין זה של ארץ ישראל ("כל היוצא ממנה כאילו עובד ע"ז") מתקשר לאיסור רבית?
(27) **שאלה השלישית;** בהרבה מקומות נתבאר בספרי המהר"ל שהקב"ה הוא המאחד את ישראל, ולא מצאנו שיאמר כן על ארץ ישראל חוץ מהאמור בנתיב הצדקה. וכגון;

[כג] שמות א, י

הָבָה נִתְחַכְּמָה לוֹ פֶּן יִרְבֶּה וְהָיָה כִּי תִקְרֶאנָה מִלְחָמָה וְנוֹסַף גַּם הוּא עַל שֹׂנְאֵינוּ וְנִלְחַם בָּנוּ וְעָלָה מִן הָאָרֶץ׃

[כד] רש"י שם

נתחכמה לו - לעם, נתחכמה מה לעשות לו. ורבותינו דרשו נתחכם למושיען של ישראל [הקב"ה] לדונם במים, שכבר נשבע שלא יביא מבול לעולם:

[כה] גור אריה שם

אמנם לי נראה לומר דרז"ל דרשו הכתוב קרוב לפשוטו, שכתוב "נתחכמה לו" בלשון יחיד מפני שכוונתם היה שנתחכמו לאחדות העם, והוא יתברך המאחד את העם שעושה אותם תמיד גוי אחד. והיינו דקאמר 'נתחכמה למושיען' ולא אמרו 'נתחכם להקב"ה', מפני שלשון "נתחכמה לו" דהוא מורה על אחדותם אשר הוא אתם תמיד ומאחד העם - הוא השם יתברך, וכאילו אמר נתחכמה לאחדותו של עם בצד אשר הם בו אחד, <u>וזהו השם יתברך המאחד אותם</u>, והרי הכתוב הוא כמשמעו.

(28) ועיין שם בהערה 115, ותראה שזהו יסוד נפוץ מאוד בספרי המהר"ל. וכן בתפילה אמרינן;

[כו] מנחה של שבת

אַתָּה אֶחָד וְשִׁמְךָ אֶחָד וּמִי כְּעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל גּוֹי אֶחָד בָּאָרֶץ.

(29) והרי המלים "אתה אחד ושמך אחד" הורכבו על גבי הפסוק "ומי כעמך", וכמבואר לפנינו;

[כז] דברי הימים א יז, כא

וּמִי כְּעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל גּוֹי אֶחָד בָּאָרֶץ אֲשֶׁר הָלַךְ הָאֱלֹקִים לִפְדּוֹת לוֹ עָם לָשׂוּם לְךָ שֵׁם גְּדֻלּוֹת וְנוֹרָאוֹת לְגָרֵשׁ מִפְּנֵי עַמְּךָ אֲשֶׁר פָּדִיתָ מִמִּצְרַיִם גּוֹיִם׃

(30) הרי שבפסוק זה לא הוזכרו כלל המלים "אתה אחד", אלא הן הורכבו על הפסוק. מדוע נעשתה הרכבה זו? בעל כרחך שאחדות ה' היא הסבה לאחדות ישראל, וכמבואר בתוספות שלפנינו;

[כח] תוספות חגיגה ג:

ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ - אמרינן במדרש שלשה מעידין זה על זה; ישראל ושבת והקב"ה. ישראל והקב"ה מעידים על השבת שהוא יום מנוחה. ישראל ושבת על הקב"ה שהוא אחד. <u>הקב</u>"ה ושבת על ישראל שהם יחידים באומות. ועל זה סמכינן לומר "אתה אחד" במנחה בשבת, אע"פ שאינו מדבר מעניינא דיומא דשבת, כמו תפלת ערבית ושחרית:

(31) ואף בטעם רבית גופא, ייחס המהר"ל את איסור רבית שסותר לאחדות ישראל הנובעת מהקב"ה, ולא הנובעת מארץ ישראל, וכמבואר לפנינו;

[כט] ח"א לב"מ עא:

דע כי הש"י צוה על הרבית, וכתיב "וכי ימוך <u>אחיך</u> אל תקח מאתו נשך ותרבית"... תלה המצוה הזאת במה שהוא "אחיך". כי ישראל מצד שהם אחים, יש להם אב המפרנס אותם, ונותן להם חיות, וכאשר לוקח ממנו רבית, הוא לוקח חיותו, ובזה כופרים במה שהוא יתברך אביהם ונותן להם חיות... כי ישראל הם אחים, מקבלים חיות שלהם מן אביהם, <u>כמו שכל אב מחיה את בניו</u>. ולפיכך אמר כאן "ויראת מאלקיך וגו'", כי העול הוא מן השם יתברך, שלא יקח מאחיו ריבית, הוא מצד שהוא אלקי ישראל מפרנס כל אחד ואחד.

(32) בעל כרחך שהכוונה היא שאחדות ה' מתגלית במיוחד בארץ ישראל, וכפי שביאר הגר"א;

[ל] אדרת אליהו דברים א, ו

כי שניהם הן ביחוד, ישראל וארץ ישראל. ישראל משבעים אומות, וא"י מכל הארצות. וכמו שנקרא "אלקי ישראל", כן נקרא "אלקי הארץ"... וגלוי של תורה הוא בארץ, כמו שאמרו [ב"ב קנח.] דאוירא דא"י מחכים.

וגם הנבואה אינה שורה אלא בארץ ישראל, ולכך ברח יונה... אבל כשהיו ישראל בארץ היו גוי אחד. וכן לעתיד לבוא במהרה בימינו, כמו שכתב בזוהר <u>אימתי גוי אחד, בזמן שהן בארץ.</u>

(33) הרי שבודאי אחדות ה' היא המאחדת את ישראל. ואחדות זו מבהיקה שבעתיים בארץ ישראל, וכמו שאמר הפסוק "גוי אחד **בארץ**", לאמר דוקא בארץ ישראל. **ומיושבת השאלה השלישית.**

(34) וזהו הקישור לאיסור רבית; הקב"ה אומר שנתתי לכם את א"י, המאחדת אתכם להיות אחים. והראיה שא"י עושה כן היא משום ש"כל היוצא ממנה כאילו עובד ע"ז". ולכך אל תקחו רבית זה מזה, כי נשיכת רבית סותרת לגמרי לאחדותכם, הנובעת מאחדות ה' המתגלית בארץ ישראל. **ומיושבת השאלה השניה.**

(35) ברור שאחדות זו קיימת רק בא"י, ולא בשאר ארצות, כי כאמור לא מדובר באחדות פיסית של מקום משותף, אלא באחדות רוחנית הנובעת מאחדות ה' המתגלית דוקא בא"י. **ומיושבת השאלה הראשונה.**